

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՑ ՆԻԿՈՄԻԴԻՈՑ
ՆԻ ՇՐՋԱԿԱՆՑԻՑ: Կազմեց Ստեփանոս Արքեպի-
Յակալիմեան, 1903թ: Թղթապագմ, քառածալ,
էջ 92:

Գալուստ Կիւլպէնեան Հիմնարկութեան
շնորհիւ հայերէն ձեռագրաց ցուցակ մը եւս
կ'ունենանք հրատարակուած, որ ինքնին
նպաստ մըն է Հայ բանասիրութեան:

Բարեգէպ զուգադիրպութեամբ մը Յովա-
կիմեան Սրբազանին ցուցակին կցուած հը-
րատարակուեցաւ նաեւ ողբացեալ վաստա-
կաւոր Մկրտիչ Արքեպս. Աղաւնունիի կազ-
մած Նիկոմիդիոյ վիճակին ձեռագիրներու
համառօտ մէկ ցուցակը: Այս երկու ցու-
ցակներուն միատեղ հրատարակութիւնը
թէեւ երբեմն կրկնութեան առիթ կու տայ,
սակայն կը խորհիմ որ երկուքը զիրար
կ'ամբողջացնեն:

Նախքան այս ցուցակներուն մէջ նկա-
րագրուած ձեռագիրներուն մատենագիտա-
կան արժէքին մասին խօսիլս, կ'ուզեմ նը-
կանակել կրկնութիւնները, այսինքն թէ՛
Յովակիմեան եւ թէ՛ Աղաւնունի Սրբազան-
ներու նոյն ձեռագիրները ցուցակագրելը:

Յովակիմեանի թիւ է ձեռագիրը նոյնն է
թիւ Ե Աղաւնունի Սրբազանի ձեռագրին
հետ: Երկուքն ալ զայն տեսած են Նիկոմիդ-
իոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցին:

Առաջնոյն թիւ 2 նոյնն է վերջնոյն թիւ
ԺԱին հետ: Աղաւնունի թուականը մոռցած
է:

Ա-ին թիւ Լ-ը նոյնն է Բ-ին թիւ 2-ին
հետ:

Ա-ին թիւ Ժ նոյնն է Բ-ին թիւ Լ-ին հետ:
Ա-ը գրչութեան վայր նշանակած է «Լը-
րապաւղայո», մինչ Բ-ը՝ «Լարապաղ»:

Ա-ին ԺԱ-ը նոյնն է Բ-ին թիւ Ժ-ին հետ:

Ա-ին թիւ ԻԵ նոյնն է Բ-ին թիւ ԺԹ-ին
հետ:

Ա-ին թիւ ԻԹ նոյնն է Բ-ին թիւ Թ-ին
հետ:

! Յովակիմեան Սրբազանի ցուցակը պիտի կո-
չեմք Ա, իսկ Աղաւնունի Սրբազանի ցուցակը՝ Բ:

Ա-ին թիւ ԽԴ նոյնն է Բ-ին ԻԷ-ին հետ:
Ա-ին թիւ ԽԵ նոյնն է Բ-ին ԻԸ-ին հետ:
Ա-ը ունի ստացողի թուական ՌՃԿԶ (1717),
մինչ երկրորդը՝ ՌՃԼԶ (1689):

Ա-ին թիւ ԽԶ նոյնն է Բ-ին թիւ ԻԹ-ին
հետ: Ա-ը ունի ՌՃԼ (1629), մինչ Բ-ը՝ ՌՃԼ
(1659):

Ա-ին թիւ ԽԴ նոյնն է Բ-ին ԻԶ-ին հետ:
Ա-ին թիւ ԽԸ նոյնն է Բ-ին թիւ ԼԱ-ին
հետ:

Ա-ին թիւ ԽԶ նոյնն է Բ-ին թիւ Լ-ին
հետ:

Ա-ին թիւ Խ նոյնն է Բ-ին թիւ ԼԳ-ին
հետ:

Ա-ին թիւ ԽԲ նոյնն է Բ-ին թիւ ԼԲ-ին
հետ:

Ա-ին թիւ Ծ նոյնն է Բ-ին թիւ ԻԴ-ին
հետ: Թուականները տպագրական վրիպակ
են:

Ուրեմն Աղաւնունի Սրբազանի ցուցակը
ունի 16 ձեռագիր որ արդէն բաւական լաւ
կերպով ցուցակագրուած է Յովակիմեան
Սրբազանի ցուցակին մէջ: Անդին կը մնան
Աղաւնունիի ցուցակագրած 21 ձեռագիրնե-
րը, որոնք չեն յիշուած Յովակիմեանի ցու-
ցակին մէջ, որ ինքնին արժէքաւոր նպաստ
մըն է այդ շրջանի ձեռագիրներուն մասին
զաղտփար մը ունենալու համար:

Անտարակոյս Աղաւնունի Սրբազանի
«ցուցակ»ը զրեթէ պարզ ցանկ մըն է, շատ
համառօտ, նշուած ձեռագիրներուն մասին:
Երախտապարտ ենք որ թիւ ԼԻ ձաշոցը, որ
Մեծ-Նոր Գիւղ՝ Չատիկ Ամիսեան անունով
անձի մը կը պատկանէր, Աղաւնունի Սրբա-
զանը կորուստէ կը փրկէ 1229, 1290 եւ 1317
թուականով յիշատակաբանները ամբողջա-
պէս օրինակելով: Ունի նաեւ ինչ որ Շարա-
կանի վերանորոգութեան յիշատակաբանը:

Յովակիմեան Սրբազանէ ցուցակագրե-
րուած են 50 ձեռագիրներ, որոնց եօթը՝ «ճա-
ղաղաթեայ հասակկոտոր»ներ են, որոնց
հինգը Աւետարան, մէկը Սաղմոսաց մեկ-
նութիւն եւ մէկն ալ կրօնական գրութեան
մը մաս: Ուրեմն իրապէս 43 ձեռագիրներ
ցուցակագրեալ պէտք է նկատել, որոնք ա-
ւելցնելով 21 ձեռագիրները որոնք Աղա-
ւնունի Սրբազան ցուցակագրած է եւ որոնք
չեն ցուցակագրուած Յովակիմեանէ, կ'ու-

նենանք 64 ձեռագիրներ եւ 7 հատակոտոր քիչ շատ ցուցակադրուած:

Տարալորութեան ատեն ի՞նչ եղան սոյն ձեռագիրները: Ձեռք գիտեր: Եւ անոնցմէ երկուքին հանդիպած եմ 1966ին Կ. Պոլսոյ Թօփ Գարու Սէրայի Թրքական (Պետական) Թանգարանի մատենադարանին մէջ. Աղաւնունիի ցուցակին թիւ Ե եւ Զ համարադրեալ ձեռագիրներն են անոնք, որոնք կը գտնենք նաեւ Յովակիմեանի ցուցակին մէջ իբր թիւ է եւ Ը:

Յովակիմեան Սրբազանի ցուցակը կարեւոր պարունակութեամբ ձեռագիրներ չունի: Թիւ Գ Աստուածաշունչ մըն է որուն համար նշանակուած է 1574 թուականը: 1574 սակայն ձեռագրին վերանորոգութեան թուականն է: Իսկ ձեռագիրը գրուած է ԶԼԲ (1283)ին Սոսթենէտ վարդապետ(րարուն)ի համար Թորոս քահանայ Վահկացի գրչին: Սաքեմէս րարումին այլուստ ծանօթ է, մեկենաս եղած է Բրիտանական Թանգարանի հաւաքման թիւ Add. 18,549 Նոր Կտակարանին, 1280ին, գրուած Ստեփանոս Վահկացի գրչին Սսի մէջ՝ որ գրուած ըլլալու է նաեւ 1283ի Աստուածաշունչը: Թորոս եւ Ստեփանոս Վահկացիներ՝ երկուքն ալ զըրիշներ՝ եղբայրներ էին: 1574ին ոչ միայն նորոգութիւնը, այլ նաեւ սկիզբի մասը մինչեւ Գործք Առաքելոց 1574ի գրչութիւն է: Ձեռագրին մէջ կը գտնուին եղեր «Թուով 15 նկարներ» քաղկեայ չըսուիր ո՞ր էջերուն վրայ: Շատ հաւանաբար նկարները Ամթայ գործեր են 1574էն: Գործք Առաքելոցը, այսինքն ձեռագրին 1283ի մասը ծաղկուած է կ'ըսուի ընտիր կերպով եւ նրբորէն միադոյն «Ժանգի դոյնով», այսինքն մարած կարմիր մը որ յաճախ կը գտնենք կիլիկեան հին ձեռագիրներուն մէջ:

Յուցակը կը պարունակէ 14 Աւետարաններ, որոնց հնագոյնը թիւ Ե-ն է 1292էն, որ կը պահուէր Իզմիթի Ազգային Առաջնորդարանը: Գրիչը լաւ ծանօթ Ստեփանոս Գոյնեբեցեանցն է, որով արժէքաւոր Աւետարան մըն էր այս, մանաւանդ որ գրուած

էր ըստ գրչին՝ «ի ծերութեան եկեալ ժամանակի»: Մաղթենք որ օր մը մէջտեղ ելլէ: Ձեռագիրը միադոյն ծաղկուած է եւ առանց մանրանկարի:

Թիւ է Աւետարանին յիշատակարանը (1468)էն ծանօթ է եղած Լ. Ռաշիկեանի, սակայն ձեռագրին «տեղը անյայտ» մնացած է իրեն: Ձեռագիրը այժմ կը գտնուի Կ. Պոլսոյ Թօփ Գարուի Թանգարանի մատենադարանին մէջ, իբր թիւ 143:

Էջ 80, Բ Գիւն, Հրատարակողը սխալ վերծաներ եւ անիմաստ է ըրեր ցուցակագրին նկարագրութեան «տեղ տեղ թղթերը իրար փակչելով խաւի կտորներ քաղուած(?) են» նախադասութիւնը: Պէտք էր կարգադրուեր «քաշուած են», այսինքն երկու երեսներու իրար կաշկերուն պատճառաւ մէկ երեսին խաւէն մասեր միւս երեսին փակած են թերթերուն անջատման ժամանակ: Ասիկա յաճախ կը գտնենք մանրանկարներուն հանդիպակաց երեսին կաշուին պատճառաւ:

Շահեկան եւ կարեւոր է 1571էն Մաղթոցը (Թիւ ԽԳ), գրուած Լիմ, «ձեռամբ Զաքարիայ եպիսկոպոսի»՝ որ Գնունեցին է:

Հատորիս Երկրորդ մասը կը կազմէ Նիկոմիդիոյ վիճակին ձեռագրաց ցուցակը, հանգուցեալ Մկրտիչ Արքեպս. (այն ատեն Վարդապետ) Աղաւնունիէ: Շատ համոզուող ցուցակ մըն է, առանց յիշատակարանները եղածին պէս տալու: Հոս նկարագրուած 37 ձեռագիրներէն 16ը, ինչպէս ըսի, ցուցակագրեալ Հրատարակուած է Հատորիս առաջին մասին մէջ:

Յուցակին այս մասին կարեւոր ձեռագիրները գտնուելով առաջին մասին մէջ ալ, հոն արդէն խօսեցանք, որով աւելորդ է հոս վերստին կրկնութիւն ընել անոնց մասին: Շահեկան է թիւ ԼԷ ձառցը որ սեփականութիւնն էր Զատիկ Ամիէեանի Ի Մեծ-Նոր Գիւղ: ձառցոյ գրուած է Յիսուանց Վանք (Պաշտպան դղեակին մօտ) 1229ին:

Հատորս կ'աւարտի յատուկ անուանց ցանկերով: